

ΤΕΛΕΤΗ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗΣ
ΕΠΙΤΙΜΗΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ

HONORARY DOCTORATE
AWARD CEREMONY

ΤΕΛΕΤΗ ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ Α.Ε. ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
(ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΩΔΕΙΟ, ΡΕΘΥΜΝΟ,
8 ΝΟΕΜ. 2024)

✧

KATERINA SAKELLAROPOULOU'S

HONORARY DOCTORATE
AWARD CEREMONY
(Nov. 8, 2024)

Στιγμιότυπο από την τελετή αναγόρευσης, στο Ελληνικό Ωδείο Ρεθύμνου, 8/11/2024 (<https://fks.uoc.gr/αναγόρευση-της-α-ε-της-προέδρου-της-δη-2/>).

Η Α.Ε. Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κατερίνα Σακελλαροπούλου, αναγορεύθηκε Επίτιμη Διδάκτορας του Τμήματος Φιλοσοφίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε μια λαμπρή τελετή που έλαβε χώρα την Παρασκευή, 8 Νοεμβρίου 2024, στο «Ελληνικό Ωδείο», στο Ρέθυμνο.

Την Πρόεδρο προσφώνησε ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης Καθηγητής Γεώργιος Μ. Κοντάκης, ενώ η Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλοσοφίας Σταυρούλα Τσινόρεμα παρουσίασε το έργο και τη συμβολή της τιμώμενης στην επιστήμη και την κοινωνία.

Την ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος έκανε η Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Καθηγήτρια Αγγέλα Καστρινάκη.

Ακολούθησε η περιένδυση της τιμώμενης με την τήβεννο και το επιτηβέννιο της Σχολής και η επίδοση των τίτλων και του χρυσού μεταλλίου του Πανεπιστημίου Κρήτης από τον Πρύτανη Καθηγητή Γεώργιο Μ. Κοντάκη.

Η τελετή ολοκληρώθηκε με την ομιλία της Προέδρου.

Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν εκπρόσωποι της πολιτικής, θρησκευτικής, στρατιωτικής και πολιτειακής ηγεσίας, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας του Πανεπιστημίου Κρήτης, καθώς και εκπρόσωποι φορέων και συλλόγων.

ΕΠΑΙΝΟΣ

Εξοχотάτη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

ΣΑΣ ΚΑΛΩΣΟΡΙΖΩ, με τιμή, στην αποψινή πανηγυρική τελετή, θέμα της οποίας αποτελεί η αναγόρευση της Αυτής Εξοχότητάς Σας σε επίτιμη Διδάκτορα του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Στο πρόσωπό Σας τιμούμε τη γυναίκα επιστήμονα, την άριστη νομικό με ουσιαστική συμβολή στην επιστήμη του Δικαίου, ειδικότερα στη διαμόρφωση του συνταγματικού, διοικητικού και περιβαλλοντικού Δικαίου, και μείζονα προσφορά στην απονομή και στην οργάνωση της Δικαιοσύνης, με ιδιαίτερη ευαισθησία στη σύνδεση Ηθικής και Δικαίου· τιμούμε την ενεργό πολίτη που έχει συμβάλει στην προαγωγή του δημοσίου διαλόγου, ιδιαίτερα για θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, την έμπρακτη διασφάλιση των ηθικοπολιτικών αρχών του Κράτους Δικαίου και της Δημοκρατίας. Τιμούμε την ιδιαίτερη προσωπικότητα η οποία συμπυκνώνει εκείνα τα χαρακτηριστικά που δικαιολόγησαν το έτος 2020 την ευρύτατη αποδοχή σας από την κοινωνία των Ελλήνων πολιτών και θεμελίωσαν την εκλογή σας με ευρύτατη πλειοψηφία στο κορυφαίο αξίωμα της Ελληνικής Δημοκρατίας.

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ

Η Κατερίνα Νικολάου Σακελλαροπούλου γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Είναι απόφοιτη του Αρσακείου και πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Διεξήγαγε μεταπτυχιακές σπουδές στο δημόσιο δίκαιο στο Πανεπιστήμιο Paris II στη Γαλλία.

Η τιμωμένη διορίσθηκε κατόπιν διαγωνισμού, ως Εισηγήτρια, στο Συμβούλιο της Επικρατείας το 1982, στη συνέχεια προήχθη σε Πάρεδρο το 1988, και σε Σύμβουλο το 2000. Υπηρέτησε ως Πάρεδρος στο Γ' Τμήμα και ως Σύμβουλος στο Ε' Τμήμα του Δικαστηρίου. Το 2015 προήχθη σε Αντιπρόεδρο και υπηρέτησε στο Γ' Τμήμα. Το 2018 επιλέχθηκε πρώτη γυναίκα Πρόεδρος του Δικαστηρίου, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι τον Φεβρουάριο 2020.

Κατά τη διάρκεια της θητείας της ως δικαστής, δίδαξε επί δεκαετία «Δίκαιο του Περιβάλλοντος» στην Εθνική Σχολή Δικαστών στη Θεσσαλονίκη. Έχει λάβει μέρος σε σημαντικό αριθμό επιστημονικών συνεδρίων και ημερίδων, ενώ έχει συγγράψει σειρά επιστημονικών άρθρων και μελετών τόσο για γενικότερα ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής του Συντάγματος όσο και για ειδικότερα θέματα περιβαλλοντικού και χωροταξικού δικαίου, ισότητας των φύλων, προστασίας των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων, ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης και κατοχύρωσης του Κράτους Δικαίου. Έχει δε γίνει αποδέκτης ενός τιμητικού τόμου οκτακοσίων τριάντα δύο σελίδων, με συμβολές περισσότερων των εξήντα διακεκριμένων Ελλήνων και ξένων επιστημόνων, δικαστών και ερευνητών, υπό τον τίτλο *Το Βιώσιμο Κράτος*, εκδόσεις Σάκκουλα, 2022.

Έχει διατελέσει πρόεδρος της Ενώσεως Δικαστικών Λειτουργιών του Συμβουλίου της Επικρατείας (1993–1995 και 2000–2001), καθώς και Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Δικαίου του Περιβάλλοντος (2015–2019). Υπήρξε μέλος της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, Πρόεδρος του Πειθαρχικού Συμβουλίου του Υπουργείου Εξωτερικών, μέλος του Ειδικού Δικαστηρίου του Άρθρου 86 του Συντάγματος στην υπόθεση της λίστας Λαγκάρντ και Πρόεδρος του Ειδικού Δικαστηρίου αγωγών κακοδικίας του Άρθρου 99 του Συντάγματος.

Η τιμωμένη, εκ της θέσεώς της στη δικαστική έδρα, δικαστική λειτουργός στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της χώρας, που αποτελεί βασικό πυλώνα του Κράτους Δικαίου και «θεσμικό αντίβαρο» προς την κρατική εξουσία στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, ως δικαστική λειτουργός και εφαρμοστής των συνταγματικών επιταγών και της συνταγματικής νομιμότητας, έχει συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, στη λειτουργία και απονομή της Δικαιοσύνης και στην προάσπιση των αρχών του Κράτους Δικαίου.

Από τον τεράστιο όγκο των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας στις οποίες η ίδια έχει συμβάλει, αποπειρώμαι να αναφέρω ορισμένες, ενδεικτικά, οι οποίες αφορούν κυρίως στην προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς επίσης και στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών ως προσώπων.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, τόσο σε επίπεδο Ολομέλειας όσο και σε εκείνο του Ε' Τμήματος, στο οποίο υπηρέτησε η τιμωμένη κατά την περίοδο 2000–2015 ως Σύμβουλος Επικρατείας, έλαβε κρίσιμες αποφάσεις εξέχουσας κοινωνικής σημασίας, όταν έκρινε πως η οικονομική ανάπτυξη, από τη μια

πλευρά, και η βιωσιμότητα του περιβάλλοντος και της κοινωνίας, από την άλλη, δεν είναι και δεν πρέπει να νοούνται ως ανταγωνιστικά μεγέθη, αλλά να εκλαμβάνονται ως συνδυαζόμενα αγαθά και να υιοθετούνται κατάλληλες, συνεκτικές πολιτικές, οι οποίες εναρμονίζουν τους δύο στόχους. Η ανάπτυξη πρέπει να είναι φιλική προς το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, άλλως δεν πληροί τους όρους της, που είναι η κοινωνική ευημερία και πρόοδος. Προκειμένου δε να είναι «βιώσιμη» («στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας»), σύμφωνα με το άρθρο 24.1 του Συντάγματος, πρέπει να επιτυγχάνει την εναρμόνιση της προστασίας του περιβάλλοντος «και στις τρεις μορφές του (φυσικό, οικιστικό και πολιτιστικό) με την αναγκαία για κάθε υγιή κοινωνία του δυτικού κόσμου οικονομική ανάπτυξη», όπως έχει επισημάνει η ίδια η τιμωμένη σε σχετική μελέτη της το 2016. Στην αντίθετη περίπτωση, η οποιαδήποτε ανάπτυξη ή οικονομική στοχοθεσία δεν θα είναι «βιώσιμη», με καμία από τις δύο σημασίες του όρου, δηλ. ούτε είναι δυνατόν να βιωθεί χωρίς να καταστρατηγεί τους όρους της (απειλή κατά της ζωής), ούτε είναι άξια να βιωθεί (αφού συνιστά απειλή κατά του ευ ζην).

Αναφέρω μια σειρά από άλλες σημαντικές αποφάσεις στις οποίες έχει συμμετάσχει η κυρία Σακελλαροπούλου, που αφορούσαν στη (μερική) εκτροπή του Αχελώου ποταμού, όταν το Συμβούλιο της Επικρατείας με δική της εισήγηση είχε αποφανθεί κατ' επανάληψη (2005, 2009, 2014) ότι απαιτείται, σύμφωνα με την ελληνική συνταγματική τάξη, να εκτιμάται δεόντως, να σταθμίζεται καταλλήλως και να συνυπολογίζεται προσεκτικά, κατά την άσκηση της σχετικής δημόσιας πολιτικής, «η περιβαλλοντική βλάβη σε περιοχή» που είναι ευαίσθητη, από περιβαλλοντική άποψη, και υπάγεται σε καθεστώς ιδιαίτερης προστασίας (εν προκειμένω, η διαχείριση και η προστασία των υδατικών πόρων). Κρίθηκε λοιπόν από το Συμβούλιο της Επικρατείας, σε συνέχεια προηγούμενης σχετικής νομολογίας του, ότι το σχεδιαζόμενο έργο αντίκειται «προδήλως» στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία υπαγορεύει την αποφυγή πρόκλησης βλάβης στο οικοσύστημα και εν γένει στο φυσικό περιβάλλον.

Δικαιολογητική βάση της παραπάνω απόφασης αποτελεί η θεμελιώδης ηθικο-πρακτική αρχή της μη βλάβης. Στην ηθική, κανείς δεν μπορεί να προκαλεί βλάβη ή να καταστρέφει την ελεύθερη δράση των άλλων. Πρακτικές που υπονομεύουν την άσκηση της ελεύθερης δράσης και που προκαλούν βλάβη σε όντα που μπορεί να υποστούν βλάβη (καταστρέφοντας όρους ζωής και ευζωίας τους) είναι ηθικά απαράδεκτες. Η αρχή της απόρριψης της πρόκλησης βλάβης σε άλλους περιλαμβάνει το καθήκον της απόρριψης της καταστροφής ή υπονόμευσης των δυνάμεων αναπαραγωγής και αναζωογόνησης του φυσικού κόσμου (κλίμα, καθαρός αέρας, καθαρά ύδατα...), καθώς μια τέτοια καταστροφή μπορεί να επιφέρει βλάβη σε κάποιους, σε πολλούς ή όλους τους κατοίκους του πλανήτη. Για αυτόν τον λόγο, η περιβαλλοντική ασφάλεια αποτελεί δημόσιο αγαθό και οι εγγυήσεις προστασίας της αποτελούν δέσμευση

και υποχρέωση του κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, όπως έχει δημόσια υποστηρίξει η τιμωμένη, αναφορικά με την κλιματική κρίση, και η δικαστική εξουσία αναμετράται με την εγγύηση και την οριοθέτηση της κρατικής υποχρέωσης ανάσχεσης και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή κατά την αντιμετώπιση των επιπτώσεών της.

Και για να μιλήσω με τη φωνή της Φιλοσοφίας, ασκούμε κριτική στην ανθρώπινη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον, όχι επειδή διαταράσσει μια υποτιθέμενη προϋπάρχουσα «φυσική τάξη», αλλά επειδή απειλεί να στερήσει από τη φύση για τον άνθρωπο, όλους τους θιγομένους, εκείνα τα όρια και εκείνες τις διαστάσεις, τα μέτρα και τους όρους, που είναι αναγκαίοι για την επιβίωση και για κάθε πράξη. Εδώ η Ηθική συναντάται με το Δίκαιο και την Πολιτική.

Ευρέως γνωστές είναι οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας στις οποίες συμμετείχε η τιμωμένη, και προκάλεσαν ιδιαίτερο δημόσιο ενδιαφέρον, σχετικά με τα προσφυγικά κτίρια της Λεωφόρου Αλεξάνδρας στην Αθήνα, τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως μνημεία του συνόλου. Οι οκτώ τριώροφες προσφυγικές πολυκατοικίες της Λεωφόρου Αλεξάνδρας θεωρήθηκαν τεκμήρια μιας σημαίνουσας ιστορικής περιόδου της Ελλάδας και αντιπροσωπευτικά δείγματα κτιρίων του Μοντέρνου Κινήματος της εποχής τους. Υπογραμμίστηκε, με αυτό το σκεπτικό, η σημασία της διατήρησης της ιστορικής μνήμης. Σημαντικές είναι επίσης οι αποφάσεις του ΣτΕ για τα διατηρητέα κτίρια της Διονυσίου Αρεοπαγίτου κατά την ανέγερση του νέου Μουσείου της Ακρόπολης, αποφάσεις κατά τις οποίες αναδείχθηκε η σημασία της ισότιμης μεταχείρισης των αρχαίων και νεότερων μνημείων.

Πέραν όμως των αποφάσεων που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, χαρακτηριστικές είναι οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, στις οποίες συνέβαλε η κυρία Σακελλαροπούλου, και αφορούν στην προστασία θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών. Τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες συνδέονται άρρηκτα με τον σεβασμό της προσωπικότητας και την ελεύθερη ανάπτυξη αυτής, η οποία αποτελεί καταστατική συνταγματική αρχή, συνδεδεμένη με το ηθικό στάτους των προσώπων, δηλαδή εκείνη την ηθική ιδιότητα των υποκειμένων της κοινωνικής συμβίωσης, άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, *την άνευ όρων και προϋποθέσεων αξία*, που διαφοροποιεί τα υποκείμενα της κοινωνικής συμβίωσης από τα απλά πράγματα, από τα απλά αντικείμενα αυτής.

Τα δικαιώματα αποτελούν ισχυρές κανονιστικές αξιώσεις, δεσμευτικές αρχές της συνολικής έννομης τάξης, που διέπουν τη διαμόρφωση των εννόμων σχέσεων μεταξύ των ιδιωτών. Τα δικαιώματα ισχύουν έναντι όλων των συντεταγμένων οργάνων του κράτους και οριοθετούν την δράση και τις επιλογές του κοινού νομοθέτη και της διοίκησης. Εφαρμόζονται δε κατά άμεσο και δεσμευτικό τρόπο από τον δικαστή και την δικαστή, κάθε φορά που αντιμετω-

πίζουν σχετικές διαφορές. Άξιες αναφοράς είναι οι αποφάσεις της Ολομέλειας του ΣτΕ (2001, 2019) σχετικά με την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, η οποία, κατά το άρθρο 13 του Συντάγματος, είναι «απαρβίαστη». Προσδιορίζει και κατοχυρώνει το δικαίωμα του προσώπου να μην αποκαλύπτει το θρήσκευμα ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, αμέσως ή εμμέσως, ενώ περιορίζει την κρατική εξουσία, έτσι ώστε καμία κρατική αρχή δεν επιτρέπεται να αναζητά το θρησκευτικό φρόνημα του ατόμου, ή να του επιβάλλει την εξωτερική των θρησκευτικών πεποιθήσεών του.

Άλλες ενδεικτικές, καθοριστικές αποφάσεις, στις οποίες συμμετείχε, αφορούσαν στις κεραίες κινητής τηλεφωνίας, την αυθαίρετη δόμηση, δόμηση σε νησιά (Υδρα – Τήνος), θέματα χρήσεων γης, προστασία αιγιαλού, τον προαστιακό σιδηρόδρομο, τη ρύπανση Ασωπού, χωροταξικά σχέδια Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, Βιομηχανίας και υδατοκαλλιεργειών, διαχείριση απορριμμάτων, περιβαλλοντική ευθύνη, παραχώρηση παραλιών σε ΟΤΑ. Οι λύσεις που δόθηκαν ήταν σε πολλές περιπτώσεις πρωτοποριακές.

Στις 22 Ιανουαρίου 2020, η Κατερίνα Σακελλαροπούλου εκλέγεται πρώτη γυναίκα Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας (8η Πρόεδρος της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας) και αναλαμβάνει καθήκοντα στις 13 Μαρτίου 2020. Η τιμωμένη ψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο με ευρύτατη πλειοψηφία και εξελέγη με την πρώτη ψηφοφορία, με 261 ψήφους επί του συνόλου των 294 παρόντων βουλευτών. Η εκλογή της συμπύκνωσε όλα όσα η ίδια φέρει: τον συμβολισμό της έμφυλης ισότητας, της επιστήμονα νομικού, της ακέραιης, υπεύθυνης και οξυδερκούς δικαστή, της ενεργού πολίτη, η οποία από όλες τις θέσεις ευθύνης που καταλαμβάνει συμβάλλει με επιστημονική κατάρτιση και κοινωνική ευαισθησία στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τον νόμο (και το δικαστικό σύστημα) και στην αξιοπιστία των θεσμών.

ΤΟ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟ

Εξοχοτάτη κυρία Πρόεδρε,

Ισχυροί δεσμοί συνδέουν την ηθική με το δίκαιο και την πολιτική. Η φιλοσοφία εντάσσει στους προβληματισμούς της τη σχέση αυτή, ανιχνεύει την ιδιαίτερη και λεπτοφυή σύνδεσή τους. Είναι επιφυλακτική απέναντι σε θετικές θέσεις που υποστηρίζουν την αποκοπή των θεσμών και της πολιτικής από κάθε είδους ηθικές εκτιμήσεις. Σήμερα, όμως, στις κοινωνίες της νεότερης εποχής, του πλουραλισμού και της διαφοράς, η (επανα)σύνδεση ηθικής και πολιτικής δεν διαμείβεται με όρους παραδοσιακών ομοιογενών κοινωνιών (με την αναζήτηση ενός μοναδιαίου κοινού αγαθού, κατά το πρότυπο της πλατωνικής πολιτείας, βλ. «φιλόσοφος-βασιλεύς»), αλλά με τη διάκριση ανάμεσα σε δύο σφαίρες του ηθικού πεδίου, τη σφαίρα της δικαιοσύνης (που αποβλέπει

στη δίκαιη οργάνωση της κοινωνικής συμβίωσής μας), αφενός, και τη σφαίρα του αγαθού (δηλ. την προσωπική σφαίρα, που αφορά στην επίτευξη του αγαθού του βίου του καθενός και της καθεμιάς), αφετέρου. Εάν η ηθική επιχειρεί να απαντήσει το ερώτημα «πώς βιοτέον; ποιος βίος είναι ο καλύτερος από τη σκοπιά του αυτοσεβασμού του προσώπου, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την πρωτοπρόσωπη δέσμευση απέναντι στους άλλους;», το ερώτημα της πολιτικής, από τη σκοπιά της πολιτικής φιλοσοφίας, είναι: «Πώς πρέπει να διαμορφώνουμε τις μεταξύ μας σχέσεις ώστε να προάγεται το αγαθό του βίου του καθενός και της καθεμιάς υπό συνθήκες ελευθερίας, ισότητας, δικαιοσύνης, ίσου σεβασμού και μέριμνας;». Εδώ το ηθικά θεμιτό και το αθέμιτο των πράξεων κρίνεται από τη σκοπιά του δικαιολογημένου ελέγχου της πολιτείας και της άσκησης του δημοσίου καταναγκασμού.

Οι δύο σφαίρες συνδέονται μεταξύ τους μέσω της θεμελιώδους αρχής της αυτονομίας (ως *ηθικής αυτονομίας* των προσώπων και *νομικο-πολιτικής αυτονομίας* ελεύθερων και ίσων πολιτών ως προσώπων). Η σύνδεση δε μεταξύ των δύο πεδίων της ανθρώπινης πράξης διαμεμβραίνεται με την ενεργοποίηση ενός ενδιάμεσου χώρου μεταξύ της ιδιωτικής σφαίρας και της σφαίρας των θεσμών, εκείνου της *δημοσιότητας, της κοινωνίας των πολιτών*, όπως με σειρά συμβολών σας έχετε αναδείξει.

Η φιλοσοφία στοχάζεται τη σχέση ηθικής, δικαίου και πολιτικής, δεσμευόμενη γύρω από τη δημόσια χρήση του λόγου. Έχει αποστολή της τη δημόσια διάδοση των επιχειρημάτων της. Αλλά στόχος της δεν είναι ο (πλατωνικός) της άμεσης επέμβασης στην πολιτική εξουσία. Σύμπτωση φιλοσοφίας και πολιτικής θα ήταν ασυμβίβαστη με τη λειτουργία και των δύο. Στοχάζεται όμως και ομιλεί δημόσια για τη σχέση νομιμότητας και ηθικότητας, προς το συμφέρον της κοινωνίας.

ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑ

Κατά τη φιλοσοφία, η κρατική σκοπιμότητα δεν μπορεί από μόνη της να αποτελέσει κριτήριο του ορθού και δικαίου. Το ισχύον δίκαιο και η επιβολή του εκ μέρους της κρατικής εξουσίας δεν είναι επαρκείς λόγοι, προκειμένου να δικαιολογηθεί η απαίτηση συμμόρφωσης και η δέσμευση των μελών της κοινωνίας σε αυτό. Τούτο διότι το θετό δίκαιο δεν οφείλει την ισχύ του στο εμπειρικό γεγονός της θέσπισης ή της επιβολής του από την κρατούσα κοινωνικοπολιτική δύναμη, αλλά στο ότι τόσο η ισχύς της έννομης τάξης όσο και το καθήκον υπακοής σε αυτή μπορούν να δικαιολογηθούν ηθικοπολιτικά.

Το καθήκον υπακοής στον νόμο και το ισχύον δίκαιο ερείδεται στο ότι το περιεχόμενο των κανόνων του θετού δικαίου είναι ηθικά δικαιολογήσιμο. Έτσι μπορεί να πείθει τους πολίτες για τη δεσμευτικότητά του και να θεμελιώνει απαίτηση συμμόρφωσης, ανεξάρτητα από το ποια κοινωνικοπολιτική δύναμη

τυγχάνει να τους έχει επιβάλει. Υπερέχει, δηλαδή, το ηθικό και όχι το πολιτικό στοιχείο του δικαίου. Η υποχρεωτικότητα προκύπτει από την οργανική, εσωτερική σύνδεση των θετών νόμων με θεμελιώδεις ηθικοπολιτικές αρχές, που αποτελούν τη βάση της κοινωνικής συμβίωσης και διέπουν τη δίκαιη οργάνωση της κοινωνικής ζωής.

ΗΘΙΚΗ, ΔΙΚΑΙΟ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Οι παραπάνω φιλοσοφικοί προβληματισμοί οδηγούν σε ουσιαστικές ηθικο-πολιτικές αξιώσεις όσον αφορά την πράξη μας και σε σχέση με το περιβάλλον.

Το καθήκον να μεριμνούμε για το περιβάλλον δικαιολογείται με βάση ένα αίτημα συλλογικής ευθύνης υπό την κανονιστική οπτική της δικαιοσύνης, δηλαδή με βάση την ηθική αρχή αυτού που οφείλουμε προς όλους τους θιγόμενους, ώστε να μην προκαλούμε βλάβη, να μην καταστρέφουμε όρους αναγκαίους για τη ζωή και την πράξη τους.

Η περιβαλλοντική διακινδύνευση εγείρει ζητήματα θεμελιωδών δικαιωμάτων, της προστασίας της ζωής, της προσωπικής ασφάλειας, της υγείας, της ελευθερίας και της προσωπικής ευημερίας όλων, και θέτει στην ημερήσια διάταξη το αίτημα της υπεράσπισης και των εγγυήσεών τους από κρατικούς αλλά και παγκόσμιους θεσμούς.

Μείζον, πειστικό περιβαλλοντικό πρόβλημα αποτελεί η κλιματική επιβάρυνση. Η δε μέριμνα για την κλιματική αλλαγή είναι μέριμνα για περιβαλλοντική προστασία ως αξίωση αποφυγής βλάβης που προκύπτει από περιβαλλοντικές αλλαγές (εν μέρει ανθρωπογενείς, εν μέρει όχι), οι οποίες είναι τόσο απότομες, ταχείες και δραστικές ως προς τις συνέπειές τους, ώστε δεν μπορούν όλοι να προσαρμοσθούν επιτυχώς, χωρίς να θιγεί η ζωή, η υγεία, η ασφάλειά τους, δηλαδή, θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά τους.

Όλοι και όλες έχουν δικαίωμα σε ένα ασφαλές περιβάλλον εργασίας χωρίς να αναγκάζονται να έχουν να διαλέξουν ανάμεσα στην υγεία και την ασφάλεια της ζωής τους, αφενός, και στη δυνατότητα εργασίας και την εξασφάλιση απασχόλησης, αφετέρου.

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι σήμερα ένα από τα κατ' εξοχήν κρίσιμα κοινωνικά πεδία όπου η Φιλοσοφία και η Βιοηθική συναντούν τη Νομική Επιστήμη, εκεί που, όπως χαρακτηριστικά έχει υποστηρίξει η τιμωμένη,

η διεπιστημονική προσέγγιση μπορεί να αναδείξει τον πολύπλευρο και πολυσύνθετο, επιστημονικό, νομικό, οικονομικό και κοινωνικό, χαρακτήρα των επιπτώσεων μιας διοικητικής πράξης, την οποία οι δικαστές καλούνται να κρίνουν και να αξιολογήσουν [...].

Έχει μιλήσει για «κατάσταση έκτακτης κλιματικής ανάγκης», και υπό αυτές τις

συνθήκες πως καθίσταται επιτακτική και δεσμευτική η ηθικο-πρακτική αρχή της κλιματικής δικαιοσύνης, η οποία

αντιλαμβάνεται το περιβαλλοντικό ζήτημα από μια ηθική και κατά δεύτερο λόγο νομική σκοπιά, συσχετίζοντας μεταξύ άλλων το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις παραβιάσεις τους. Συναφής έννοια είναι και εκείνη της δίκαιης μετάβασης, η οποία αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων της μετάβασης σε φιλικότερες προς το περιβάλλον μορφές ενέργειας [...] ενόψει τούτων, η θέση του δικαστή στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης είναι πλέον καίρια...[οι κυβερνήσεις] καλούνται να προβούν σε άμεσα μέτρα ανάσχεσής της, η δικαστική εξουσία αναμετράται με την εγγύηση και την οριοθέτηση της κρατικής αυτής υποχρέωσης. Στις έννοιες της κλιματικής δίκης και του κλιματικού πρόσφυγα αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, η διασύνδεση της δικαιοδοτικής πράξης και της περιβαλλοντικής προστασίας. [...] Σημαντικές αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων δείχνουν τον δρόμο[...].

Η τιμωμένη διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο σε σειρά εμβληματικών νομολογιών.

Η επιρροή της όμως εκτείνεται πέραν της έδρας των δικαστηρίων. Από όλες τις θέσεις ευθύνης που έχει αναλάβει, και πρωτίστως την παρούσα κορυφαία, έχει πολλάκις επισημάνει, με δικά της λόγια, ότι:

[...] Η εγγύηση του βιώσιμου περιβάλλοντος έχει υπαρκτή σημασία για τον πολιτισμό μας και συνιστά το πιο υψηλό μας χρέος απέναντι, όχι μόνον στους εαυτούς μας, αλλά και στις γενιές που ακολουθούν. Στην επείγουσα αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, πρέπει με αφορμή τις δυσκολίες και τις προκλήσεις που μας θέτει, να θεμελιωθεί και να εμπεδωθεί μια ηθική της ευθύνης για όλους μας. Αυτή θα είναι η μεγαλύτερη ελπίδα μας για το μέλλον.

Η μετάβαση σε αυτό το κλιματικά ουδέτερο μέλλον πρέπει να είναι δίκαιη και για τον κόσμο της εργασίας και να υπάρξει μέριμνα για αυτό. Πάλι τονίζει,

η μετάβαση σε μια περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομία πρέπει να περιλαμβάνει την προώθηση της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους και όλες· να μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη μιας συνεκτικής κοινωνίας και συμπεριληπτικής αγοράς εργασίας, με πυξίδα την κοινωνική δικαιοσύνη.

Η τιμωμένη διακρίνεται για την ευρύτερη παιδεία της, την καλλιέργεια και την ευρυμάθειά της, την ευαισθησία της να φέρει κοντά τη δικαιοσύνη με την τέχνη. Ευγενής, ευθύς, πάντοτε προσηνής, με μια αμεσότητα που συναρπάζει, προβάλλει με συνέπεια το πρότυπο της δημόσιας προσωπικότητας που εγκύπτει με συνοχή λόγων και πράξεων σε μείζονα ζητήματα της κοινωνίας,

όπως είναι η θέση των γυναικών στο σύγχρονο περιβάλλον, η έμφυλη ισότητα, η υπεράσπιση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, εκείνων που βιώνουν τη διακριτική μεταχείριση και ενίοτε τον στιγματισμό εξαιτίας των απόψεων ή προτιμήσεων ή του τρόπου της ζωής τους, εκείνων που βιώνουν τη ρητορική του μίσους ή την οικονομική ανέχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, με γνώμονα τις αξίες της ανεκτικότητας, της διαφορετικότητας, της συμπερίληψης.

Εξοχотάτη κυρία Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Το Πανεπιστήμιο Κρήτης δεν διαθέτει Νομική Σχολή. Απέκτησε όμως προσφάτως αυτοτελές Τμήμα Φιλοσοφίας, που στεγάζει το διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βιοηθική». Ο θεσμικός τόπος της Φιλοσοφίας, το νεότευκτο Τμήμα της, που ιδρύθηκε μόλις την άνοιξη του 2024, με ΠΔ που φέρει τη δική σας υπογραφή, επί Πρυτανείας Γεωργίου Κοντάκη, προέκυψε σε μια συγκυρία προκλήσεων και πολλών εξωτερικών πιέσεων που δέχονται οι ανθρωπιστικές επιστήμες συνολικά.

Η φιλοσοφία, οι ανθρωπιστικές επιστήμες έχουν παράδοση αιώνων και η κοινωνική δραστηριότητά τους καταξιώνεται από τη διαχρονική συμβολή και προσφορά τους. Σταθεροποιούν και ενδυναμώνουν, κριτικά και αναστοχαστικά, το κοινωνικό πλαίσιο, και αποτελούν αναντικατάστατους μοχλούς κοινωνικής συνοχής. Έχουν δημόσια αξία, καθώς συνδέονται με αγαθά υψίστης κοινωνικής σημασίας.

Νοηματοδοτήσεις και γνώσεις από τη φιλοσοφία και τις ανθρωπιστικές μαθήσεις γενικότερα αναπτύσσουν και διαμορφώνουν τις ιδέες που εμποτίζουν την κοινωνική ζωή. Πώς θα πρέπει να σκεφθούμε σήμερα το συνανήκειν, τις κοινότητές μας, τα σύνορα, την ιδιωτικότητά μας σε μια εποχή των άκρων, της κλιματικής κρίσης, των παγκόσμιων υγειονομικών και διατροφικών απειλών, των επισιτιστικών κρίσεων, των μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών, των βίαιων πολέμων, των επικίνδυνα ανερχόμενων λαϊκισμών, των τοξικών αντιπαλοτήτων στον δημόσιο βίο, της ψηφιακής επιτήρησης, της επαπειλούμενης διάρρηξης της σχέσης δημοσίου και ιδιωτικού βίου των πολιτών;

Από το άλλο μέρος νέες ευκαιρίες και δυναμικές προκλήσεις διανοίγονται με την ανάπτυξη των επιστημών και των νέων διασπαστικών τεχνολογιών, όχι μόνο για την επιστημονική έρευνα αλλά με ριζικές συνέπειες για τον καθημερινό και τον δημόσιο βίο. Όλα αυτά μας κάνουν και ξανασκεφθούμε το παλαιό σωκρατικό ερώτημα «πώς βιοτέον»;

Ποια κατεύθυνση πρέπει να δοθεί στην τεχνολογική ανάπτυξη και με ποιους κοινωνικούς στόχους; Οι εμπειρικές επιστήμες και η τεχνολογία μάς λένε πώς να επιτύχουμε έναν στόχο. Αλλά δεν μπορούν να μας πουν εάν πρέπει να επιδιώξουμε αυτόν τον στόχο, κατά πόσον δηλαδή ο στόχος είναι ορθός. Το τελευταίο αποτελεί έργο της ηθικής και της πολιτικής. Καθώς η

τεχνολογία δημιουργεί νέες δυνατότητες, πιεστικά ερωτήματα εγείρονται για το ποιες από αυτές πρέπει να αποκλεισθούν, ποιες πρέπει να αναπτυχθούν και αξιοποιηθούν, και υπό ποιους όρους και ασφαλιστικές δικλείδες. Από τη στιγμή που υφίστανται εναλλακτικές δυνατότητες, ο ηθικο-πρακτικός, πολιτικός, δικαιοκός –πάντα κοινωνικά γονιμοποιημένος– στοχασμός καθίσταται επιτακτικός.

Κυρία Πρόεδρε,

Καθώς το Τμήμα Φιλοσοφίας σας υποδέχεται στους κόλπους του, τιμά ιδιαίτερα τη συμβολή σας στην ανάδειξη της ηθικο-κοινωνικής βάσης των θεσμών. Επιπλέον έχετε δώσει μεγάλη βαρύτητα σε θέματα εκπαίδευσης, όχι μόνον της δικαστικής εκπαίδευσης αλλά και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, καθώς, όπως έχετε υποστηρίξει, *«η καλλιέργεια της περιβαλλοντικής συνείδησης και η οικολογική ευαισθησία και ετοιμότητα δεν αποτελούν απλώς μια ακόμη ατζέντα και προτεραιότητα, αλλά συγκροτούν τον πυρήνα μιας νέας πολιτικής θέσης και στάσης»*.

Σας καλωσορίζω στη Δημοκρατία των Ιδεών του Τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η συμμετοχή σας στην ακαδημαϊκή κοινότητα θα εμπλουτίσει γόνιμα, με την επιστημονική ιδιότητά σας, το έργο και τη δημόσια προσφορά σας, τους επιστημονικούς, ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς στόχους και προσανατολισμούς του Τμήματός μας, θα ενδυναμώσει την αναστοχαστική και κριτική θεώρηση (και διαρκή άλλωστε επαναθεώρηση) των σχέσεων *Επιστήμης – Ηθικής – Δικαίου και Πολιτικής*, που αποτελεί καταστατική δέσμευση της Φιλοσοφίας από την ιδρυτική της στιγμή.

Σας συγχαίρω,

Σας ευχαριστώ,

Σταυρούλα Τσινόρεμα

Καθηγήτρια Φιλοσοφίας και Βιοηθικής
Τμήμα Φιλοσοφίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΗ

της Αυτής Εξοχότητας, Προέδρου της Δημοκρατίας, κυρίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου

ΕΙΝΑΙ ιδιαίτερη η τιμή και η χαρά για τη σημερινή μέρα και την αναγόμευσή μου ως Επίτιμης Διδάκτορα του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπως έχει μετονομαστεί το Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών.

Εδώ και μισό περίπου αιώνα το Τμήμα, ένα από τα παλαιότερα του Πανεπιστημίου Κρήτης, προσφέρει υψηλής ποιότητας σπουδές, τόσο στον τομέα της φιλοσοφίας, ως ενιαίο επιστημονικό πεδίο, όσο και, μέχρι πρόσφατα, στον τομέα ευρύτερα των κοινωνικών επιστημών, προάγοντας τον διάλογο μεταξύ τους και δίνοντας έμφαση στις μεταξύ τους διασυνδέσεις.

Η σχέση των νομικών σπουδών με τη φιλοσοφία είναι σύνθετη και πολύπλευρη. Πρόκειται για ένα κλασικό ζήτημα που επικαιροποιείται συνεχώς μέσα από τα κρίσιμα ερωτήματα κάθε συγκυρίας. Μεθοδολογικά, το δίκαιο ως κανονιστική επιστήμη έχει επιδιώξει, ιδίως από τον 20ό αιώνα και μετά, να εδραιώσει, στο πλαίσιο του νομικού θετικισμού, την αυτοτέλειά του σε σχέση με τις άλλες ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, ιδίως δε με την ηθική. Από την άλλη, η εμπειρία της πρακτικής εφαρμογής του δικαίου καταδεικνύει ότι το δίκαιο από μόνο του δεν μπορεί να προσφέρει απαντήσεις σε όλα τα ζητήματα που τίθενται ενώπιόν του, χωρίς προσφυγή σε μια διεπιστημονική μέθοδο, δίχως βέβαια να απωλέσει ο κανόνας δικαίου τη σχετική του έστω αυτονομία. Όταν, για παράδειγμα, ανακύπτουν ως νομικές υποθέσεις θέματα βιοηθικής, όπως η ευθανασία, η υποβοηθούμενη αυτοκτονία ή η αναπαραγωγή, το δίκαιο και ο ερμηνευτής του στρέφονται αναπόφευκτα προς άλλα πεδία, όπως η ηθική και η πρακτική φιλοσοφία, προκειμένου να αντλήσουν χρήσιμα δεδομένα και να επιστρέψουν κατόπιν, θωρακισμένοι με αυτά, στη

νομική σφαίρα. Παράλληλα, η πολιτική φιλοσοφία και η κοινωνιολογία επικοινωνούν με το δίκαιο, όταν εξετάζουμε τους πολιτειακούς και συνταγματικούς θεσμούς. Έννοιες όπως η αντιπροσώπευση, η δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα διαθέτουν μεν νομικό και συνταγματικό περιεχόμενο, αλλά ανάγονται νοηματικά σε πολιτικές και κοινωνικές θεωρίες.

Για να κατανοήσουμε συνεπώς τα μείζονα ερωτήματα και τις προκλήσεις της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στην εποχή μας οφείλουμε να ανατρέξουμε στη γενεαλογία, τη βαθύτερη σημασία των συνταγματικών μας αρχών, υπό το φως της μακράς τους ιστορίας και των αξιών που αυτές διαχρονικά εκφράζουν. Να αντιληφθούμε και να εμπεδώσουμε τη λειτουργία τους στο σημερινό συγκείμενο, σε μια περίοδο που πολλοί εύλογα χαρακτηρίζουν μεταβατική και αβέβαιη, γεμάτη κρίσεις και ανατροπές. Σε αυτό το πλαίσιο της γενικευμένης ανασφάλειας εντείνεται και η αμφισβήτηση των παραδεδωγμένων εννοιών και αξιών, καθώς και των θεσμών. Ο στοχασμός πάνω στη δημοκρατία και το κράτος δικαίου δεν συνιστά μια θεωρητική άσκηση, ούτε γίνεται εν κενώ. Το διακύβευμα είναι υψηλό, καθώς η εμβέλεια και η πρόσληψη των εννοιών αυτών, τόσο στο πολιτικό σύστημα όσο και ιδίως στην κοινωνία, αποβαίνει καθοριστική αφενός για την ποιότητα του πολιτεύματος, αφετέρου για την αρμονική μας συνύπαρξη.

Στις μέρες μας, εντός της κοινωνίας της διακινδύνευσης, η δημοκρατία μας δοκιμάζεται, πλήττεται τόσο εκ των έσω όσο και εξωτερικά. Είναι, πιο συγκεκριμένα, το παράδειγμα της φιλελεύθερης δημοκρατίας που καθίσταται στόχος πολλών, της δημοκρατίας δηλαδή που ενθυλακώνει τον σεβασμό του κράτους δικαίου και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Γιατί, ας μην παραγνωρίζουμε ότι μια δημοκρατία, που θα στηριζόταν αποκλειστικά στην πλειοψηφική αρχή, θα μπορούσε εύκολα να μετατραπεί σε τυραννία της πλειοψηφίας. Γι' αυτόν τον λόγο, κομβική είναι η θέσπιση των αναγκαίων αντιβάρων και εγγυήσεων που εξασφαλίζουν όχι μόνο την ομαλή εναλλαγή των πλειοψηφιών, αλλά και το απαραβίαστο ενός βασικού πυρήνα ατομικής ελευθερίας.

Τα θεμέλια της φιλελεύθερης δημοκρατίας υπονομεύονται καταρχάς από την άνοδο του λαϊκισμού και του αυταρχισμού, ακόμα και σε χώρες της Ευρώπης. Από την περίοδο της οικονομικής κρίσης και μετά, η επισφάλεια που έχει κυριαρχήσει, ιδιαίτερα στις πιο ευάλωτες ομάδες, σχετικά με την επιδείνωση των υλικών συνθηκών διαβίωσης, σε συνδυασμό με τη διεύρυνση των ανισοτήτων, έχει δημιουργήσει ένα εκρηκτικό μίγμα, το οποίο απειλεί τους φιλελεύθερους θεσμούς, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα των μειοψηφιών. Αντιδραστικές τάσεις σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες, ακόμη και στις πιο προηγμένες δημοκρατίες, υποσκάπτουν το φιλελεύθερο δημοκρατικό κληροπύριον, που με τόσους αγώνες διασφαλίστηκε μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο. Το φαινόμενο αυτό συνοδεύεται και από εξωτερικές πιέσεις. Μέσα σε ένα καθεστώς γεωπολιτικής αστάθειας, ένοπλων συρράξεων τόσο στην Ουκρανία όσο και στη Μέση Ανατολή, η δημοκρατία περιφρονείται, ενίοτε δε και στοχο-

ποιείται ως αναποτελεσματική ή παρωχημένη, καθώς καλείται να εξασφαλίσει την ευημερία των πολιτών μέσα σε ένα όλο και πιο σύνθετο, εχθρικό και μη ισορροπημένο διεθνές περιβάλλον.

Παράλληλα, η τεχνολογική πρόοδος συνεχίζει να θέτει διαρκείς προκλήσεις. Από την ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης, τη δυνατότητα διασποράς ψευδών ειδήσεων μέσω της ολοένα και πιο κρίσιμης επιρροής των κοινωνικών μέσων δικτύωσης, μέχρι τη διείσδυση νέων τεχνολογιών σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις της ζωής μας, ο ψηφιακός μετασχηματισμός κρίσιμων τομέων της κοινωνικής δραστηριότητας, όπως η οικονομία, η εργασία, η εκπαίδευση, έχει ως αποτέλεσμα τα δεδομένα να μεταβάλλονται άρδην. Η καθημερινότητα των ανθρώπων μοιάζει να αποσταθεροποιείται και το αίσθημα της ανασφάλειας οξύνεται. Η τεχνολογία υπόσχεται ένα καλύτερο μέλλον, ενώ την ίδια στιγμή απειλεί να αφήσει πίσω αυτούς που δυσκολεύονται να ακολουθήσουν τους ραγδαίους ρυθμούς της. Για αυτό και το στοίχημα είναι διπλό: από τη μια η ανθρωπότητα να αξιοποιήσει τις πρωτοφανείς τεχνολογικές δυνατότητες προς όφελός της και από την άλλη να ρυθμίσει αποτελεσματικά τις επικίνδυνες στρεβλώσεις τους.

Ταυτόχρονα, βιώνουμε την κλιματική κρίση, την απόλυτη δοκιμασία για την ανθεκτικότητα των δημοκρατικών κοινωνιών μας, η αντιμετώπιση της οποίας αποτελεί ίσως την πιο σπουδαία πρόκληση των καιρών μας. Η ανάδειξη της σημασίας της προστασίας του περιβάλλοντος, φυσικού και πολιτιστικού, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της καταπολέμησης της κλιματικής κρίσης, υπήρξε από την πρώτη στιγμή μία από τις βασικές προτεραιότητες στην Προεδρία της Δημοκρατίας, καθώς η αφύπνιση, επαγρύπνηση και ευαισθητοποίηση όλων των Ελλήνων πολιτών είναι επείγουσα και επιτακτική ανάγκη.

Δυστυχώς, καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες των ολοένα και πιο συχνών πλέον επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στη ζωή μας. Αρκεί η απλή παρατήρηση, στη χώρα μας ή στις γειτονικές χώρες, όπου τις πυρκαγιές και ξηρασίες διαδέχονται τυφώνες και πλημμύρες, όπως μόλις πρόσφατα στην Ισπανία. Ήδη η περιοχή μας, η Μεσόγειος έχει χαρακτηριστεί από τους ειδικούς ως «hot spot» της κλιματικής κρίσης, με τις συνέπειές της να απειλούν όχι μόνο το φυσικό περιβάλλον, αλλά το σύνολο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Απέναντι σε αυτή την πραγματικότητα, είναι απαραίτητο να υπάρξει συντονισμένη αντίδραση, όχι μόνο σε περιφερειακό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Γιατί, όλοι μας, αργά ή γρήγορα, θα υποστούμε τα αποτελέσματα της ολιγωρίας ή της απροθυμίας μας να δράσουμε.

Η επιστημονική κοινότητα και οι αρμόδιοι φορείς μάς έχουν προ πολλού προειδοποιήσει για τους κινδύνους της ανεπαρκούς κινητοποίησης. Έχουν επίσης υπογραμμίσει ότι το κόστος της αδράνειας είναι πολύ μεγαλύτερο από το κόστος της πρόληψης. Είναι επομένως απαραίτητο να καταστήσουμε ανθεκτικές τις δομές και να ενισχύσουμε την ικανότητα προσαρμογής τους απέναντι στις νέες αυτές κλιματικές συνθήκες.

Ιδιαίτερη αξία αποκτά η ευαισθητοποίηση και η δράση της κοινωνίας των πολιτών, και ιδίως των νέων, παγκοσμίως, η οποία τελευταία συνοδεύεται από σημαντικές αποφάσεις εθνικών, περιφερειακών και διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, που είτε δικαιώνουν πολίτες που πλήττονται ατομικά από την αδράνεια των χωρών τους, είτε επιβάλλουν στις εθνικές κυβερνήσεις πρόσθετα μέτρα και υποχρεώσεις για την αποτελεσματική καταπολέμηση του φαινομένου. Σε μια σειρά από έννομες τάξεις, όπως η Ολλανδία, η Γαλλία και η Γερμανία, δημιουργείται μια νέα νομολογία, που μοιάζει να λειτουργεί σαν μηχανισμός πίεσης προς τις κυβερνήσεις, με έμφαση στα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών. Πρόκειται για ένα μείζον θέμα διαγενεακής ευθύνης τόσο από νομική όσο και από πολιτικο-φιλοσοφική σκοπιά. Η δική μας γενιά δεν έχει το δικαίωμα να στερήσει από τις επόμενες την απόλαυση θεμελιωδών δικαιωμάτων που συνδέονται με το περιβάλλον και μοιραία θα περιοριστούν όσο η κατάσταση επιδεινώνεται.

Η ανθρώπινη αλαζονεία και αυθαιρεσία πρέπει να υποχωρήσει υπέρ μιας ηθικής της ευθύνης και αλληλεγγύης. Όσο ουσιαστικότερα λαμβάνεται υπόψη αυτή η διαχρονική σύνδεση, τόσο σχετικοποιείται η διάκριση μεταξύ ανθρωποκεντρικού και οικοκεντρικού μοντέλου. Το φιλελεύθερο δημοκρατικό μας σύστημα, που ιστορικά προέκυψε με βάση τον ανθρωποκεντρισμό, καλείται να επιδείξει προσαρμοστικότητα και αντοχή, ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της δύσκολης αυτής συγκυρίας. Για τον λόγο αυτό, η ενίσχυση του οικοκεντρικού μοντέλου είναι αναγκαία, προκειμένου ο πολιτισμός μας να συνεχίσει να υπάρχει, υπηρετώντας τις ίδιες ανθρωποκεντρικές αξίες. Οι δύο αυτές προσεγγίσεις αποτελούν τις όψεις του ίδιου νομίσματος, καθώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Στους πολιτειακούς φορείς και την ακαδημαϊκή κοινότητα αναλογεί βαρύτερο μερίδιο ευθύνης στη συλλογική προσπάθεια διαμόρφωσης και ενίσχυσης της οικολογικής συνείδησης των πολιτών. Η διαφύλαξη ενός βιώσιμου περιβάλλοντος, που σέβεται τους φυσικούς πόρους και την πολιτισμική μας κληρονομιά, αποτελεί υπαρκτικό στοιχείο για όλους, καθώς και καθήκον και οφειλή μας απέναντι στις μελλοντικές γενιές.

Σας ευχαριστώ.